

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію
Кобиринки Галини Степанівни
«Наголос у структуруванні українського діалектного континууму»,
поданої на здобуття наукового ступеня
доктора філологічних наук
зі спеціальності 10.02.01 – українська мова
(Київ, 2021. 433 с. комп'ютерного тексту, додатки 47 с.)

Однією з визначальних рис українського мовознавства перших десятиліть ХХІ ст. є відчутна активізація різноаспектних досліджень діалектної мови українського народу: з'явилося чимало праць, присвячених системному вивченню фонетики, фонології, лексичного та фразеологічного складу говірок, аналізу одиниць граматичного рівня, їх ієрархії та функціонуванню в діалектах. Акцентну систему говорів вивчали лише фрагментарно, принагідно зазначаючи особливості наголошування окремих слів чи словоформ. Попри те, що наголос є однією із самобутніх рис української мови і, за спостереженнями дослідників, релевантною для диференціації діалектів, донині відсутні цілісні описи діалектного наголошування, що й визначає актуальність дисертаційної праці Г. С. Кобиринки.

Галина Степанівна наважилася на вирішення назвичайно складних завдань – дослідження ролі «наголосу в диференціації українського діалектного континууму», виявлення й пояснення «різноманітних рис наголошування в різних сегментах структури діалектів», визначення «акцентуаційних рис, які диференціюють та інтегрують український діалектний простір». Складність їх реалізації зумовлена тим, що донині в українській діалектології жоден діалектолог не спробував цілісно описати акцентологічну систему хоча б одного говору чи однієї говірки, не створено спеціального питальника, за яким би можна було доцільно записати й докладно проаналізувати акцентуаційні риси діалектів української мови, визначити серед них спільні та диференційні, дослідити природу їх постання та функціонування в різних граматичних класах слів. Як зазначає дисертантка, дослідники «здебільшого обмежувалися виявом

у діалектному мовленні розподілу наголосової сили між складами» (наголошеним і ненаголошеним); звертали увагу на наголошування слів окремих частин мови при словозміні та словотворенні, виявляли своєрідні акцентні особливості говірок; намагалися членувати українську діалектну мову на ґрунті синтагматичної акцентуації чи словесного наголосу.

Виконання дисертаційної праці ускладнювала відсутність спеціальної програми для записування акцентологічних рис діалектної мови. Г. С. Кобирилка запропонувала власну концепцію укладання акцентологічного питальника, визначила його структуру, питання, настанови, що дають змогу зафіксувати диференційні риси діалектів української мови, визначити особливості наголосової поведінки в говірках, обґрунтувати тенденції наголошування, з'ясувати материнську діалектну основу акцентуації порубіжних говірок.

Запорукою успішної реалізації мети й завдань дисертації стало комплексне джерельне підґрунтя: програма-питальник, лінгвогеографічні, лексикографічні, дескриптивні праці, фонозаписи діалектного мовлення, діалектні текстотеки, що дало змогу укласти реєстр акцентуаційних явищ та провадити їх системний опис.

Докторська дисертація Галини Степанівни містить нові наукові положення про роль наголосу для диференціації діалектів української мови та формування і функціонування говірки як окремої системи, у ній запропоновано розроблену авторкою модель опису акцентуаційної системи говірки. Дослідниця визначила реєстр акцентуаційних явищ, що «інтегрують та диференціюють український діалектний простір», простежила тенденції діалектного наголошування в просторовій і часовій проєкціях. Результати дослідження науково обґрунтовані, поглиблюють теорію та методологію дослідження діалектної мови, репрезентують нові засади записування акцентуаційних явищ та прийоми їх вивчення.

Безперечне й практичне значення дисертації: надбанням діалектології став укладений дисертанткою акцентологічний питальник; запропоновану авторську модель можна використовувати при написанні посібників, підручників із

діалектології, акцентології, у практиці укладання словників, а також як підґрунтя для подальших докладних досліджень акцентології окремих наріч і говорів.

Структура роботи, яка складається з переліку умовних скорочень, вступу, шістьох розділів, висновків, списку використаної літератури (378 позицій), переліку опрацьованих джерел, переліку населених пунктів, де дисертантка записувала матеріал, і додатків, доцільна. Вона зумовлена потребою реалізувати поставлену мету і сформульовані завдання.

У «Вступі» наголошено на актуальності в сучасному мовознавстві досліджень з акцентології як найменш опрацьованого розділу, вказано на зв'язок із науковими темами відділу діалектології Інституту української мови НАН України, сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет, джерела дослідження, визначено методи опрацювання матеріалу, наукову новизну дисертації, її теоретичне і практичне значення, визначено особистий внесок здобувача та апробацію результатів дослідження.

У кожному розділі дисертації розв'язано конкретні завдання. Так, у першому теоретичному розділі успішно реалізовано перші два завдання: схарактеризувати історичне підґрунтя акцентології як окремого розділу мовознавства та її термінологічного апарату й узагальнити спостереження мовознавців щодо особливостей наголошування в українських говірках. Г. С. Кобирилка докладно розглянула праці, у яких наголос в українській мові був об'єктом дослідження в синхронії та діахронії. Це дало змогу узагальнити напрацювання в царині акцентології, починаючи від перших українських граматик кінця XVI – середини XIX ст., вирізнити основні критерії діалектної диференціації за ознакою наголошування у фонетичному та морфологічному аспектах і за словесним наголосом (дослідниця вдало групує спроби діалектного поділу за особливостями наголошування, с. 39–41). У підрозділі 1.2 «Методи дослідження наголошування» Галина Степанівна звертає увагу на методологію діалектологічних досліджень акцентуації (використання описового, лінгвогеографічного, порівняльно-історичного методів, інструментального й елементів квантитативного аналізу), висновує про те, що

